Book-Post

To,

18

If not delivered
please return to :

EDITOR,
THE VEDIC PATH,
P.O. Gurukul Kangri,
(U.P.) 249404.

श्रणंतदपिपुरुशरत्नंतत्समेवभंगिकरोति तत्कालंभंक्तेतदाविधेमौढ्यमेवचेत्तादृशंपुरु
शरत्नंवसुधामंडलेन्प्रभरत्वंप्राप्नोतितदाचिरजीव्यपिवरं ॥ श्लोक जातःकूर्मःसएकःपृ
थुभुवनभरायार्पितंयेनपृष्ठं श्लाघ्यंजन्मध्रुवस्यभ्रमतिनियमितंयत्रतेजस्विचक्रं
॥संजातव्यर्थपक्षाःपरहितकरणेनोपरिष्टान्नचाधो ब्रह्मांडोदुंबरांतर्मशकवदपरेजं रा४
तवोजातनष्टाः ११४ टीका सकूर्मःएकएवजातः येनपृथुभुवनभरायविशालपृथ्वीमंड
लभारायपृष्ठंअर्पितं ध्रुवस्यध्रुमंडलस्यजन्मश्लाघ्यंयत्रयस्मिन्ध्रुवेनियमितंनियंत्रि
तंतेजस्विचक्रंभ्रमति एतावंतरेणपरेजंतवःब्रह्मांडोदुंबरांतःमशकवत्जातनष्टाःवर्त्तंते
ब्रह्मांडएवउदुंबरःब्रह्मांडोदुंबरःतस्यांतर्मध्येब्रह्मांडोदुंबरांतःमशकपक्षिवत् जाताश्च
नष्टाश्चजातनष्टाःकिंभूतपरेजंतवःपरहितकरणपरिवांछितश्रेयसानउपरिष्टाचान्यत्रा
धःसंजातव्यर्थपक्षाःसंजातःसमुत्पन्नःव्यर्थोनिरर्थकःपक्षोयेषांतेसंजातव्यर्थपक्षाःउ
भयोरपिपक्षयोरिहलोकपरलोकलक्षणयोःएकोपिनकिंचित् ॥ श्लोक क्षणंबालोभू
त्वाक्षणमपियुवाकामरसिकः क्षणंवित्तैर्हीनःक्षणमपिचसंपूर्णविभवः जराजीर्णैरंगै
र्नटइववलीमंडिततनुर्नरःसंसारांतेविशतियमधानीजवनिकां ११८ टीका नरःप्राणी

२८ २

संसारेके भवो त्संगोयमधानीयवनिकां तिरस्करणीं विशन्ति प्रविशति किंनरः अराजीर्णे गौ
र्वली मेडितनुर्नटइवबर्त्तते किंकृत्वा स्वर्णं वालो भूत्वा स्वर्णमपि युवा भूत्वा किं युवा कामर
सिकः कामस्यरसेन वर्त्तेइति कामरसिकः तेन दीव्यति संश्लिष्टं तरतो करुणं वरत्यपि इकरुणं
त्वयः पुनः किं कृत्वा वित्तेहीनो भूत्वा अपि च स्वर्णं संपूर्णं विभवो भूत्वा यममंदिरे प्रविष्टो
भवति ॥ श्लोक पातालान्न विमोचितो बत वली नीतो न मृत्युः स्वयं नोन्मृष्टं शशिलांछनं च
मलिनं नोन्मूलिता व्याधयः शेषस्यापि धरां विधृत्य न कृतो भारावतारः क्षणं चेतः सत्पुरुषा
भिमानगणनां मिथ्या वहन् न लज्जसे ११९ टीका रे चेतः मिथ्या सत्पुरुष अभिमानगणनां
वहन् न लज्जसे न व्रीडां वहसि कथं एवं तत् इति खेदे पातालात् बलिबंधनान्न विमोचितः अन्य
च मृत्युर्यमः स्वयं न नीतः निधनं न प्रापितः वा अन्यत् शशिलांछनं न उन्मृष्टं न परामृष्टं ॥
किं शशिलांछनं मलीमसं वा अन्यत् व्याधयो जंतोरुपकारकृते नोन्मूलिताः शेषस्यापि धरणीध
रस्यापि धरां स्कंधे विधृत्य क्षणं क्षणमात्रं भारावतारो न कृतः रे आत्मन् तदा त्वं सत्पुरुषत्वं
किं वहसि ॥ श्लोक प्रत्यर्थिशास्त्रार्थविचारचापलं निरस्तं नानारसकाव्यकौतुकं निरस्तानि
शेषविकल्पविस्तरं प्रयत्नुमन्विच्छति शंकरं मनः १२० टीका मनः चेतः शंकरमनुगायन्तुमि

२८

3

२८

इतिकिंमनः प्रशान्ताशास्त्रार्थविचारचापलं प्रशान्तायेसास्त्रार्थाः तेषांशास्त्राणांविचारेषु
चापलं पुनः किंमनः निवृत्तनानारसकाव्यकौतुकं निःशेषंवृत्तंप्रवृत्तंनानारसकाव्यकौतुकं
यस्यतत् पुनरपिकिंमनः निरस्तनिःशेषविकल्पविस्तरं निरस्ताः निराकृताः निःशेषाविक
ल्पानांविस्तारोयस्यतत् एवंविधंमनः शंकरंवाछति ॥ ॥इतिभर्तृहरटीकायांतृतीयवैराग्य
शतकस्यसमाप्तम् ॥ ॥श्री॥ ॥संवत् १८८०॥ ॥श्री॥ ॥शुभमस्तु॥ ॥श्री॥ ॥

याचिंतयामिसततिंमयिसाविरक्तासाप्यन्यमिछतिजनंसजनोन्यसक्तः अस्मत्कृतेचतुष्यतिका
चिदन्याधिक्तांचतंचमदनंचइमांचमांच ॥१॥ कृष्णायनमः॥ रामायनमः ॐ

6

बद्धत्यर्थः वट वेष्टने चेति विग्रहे बस्माद् उत्वं वस्य उः पूर्वावस्थापरित्यागेन अवस्थान्तरं प्र
तिपादनं विकारः विकारोऽत्र द्रष्टव्यः पृषत् मृगः तस्येव उदरमिव उदरं यस्य सः पृषोदरः
अत्र तकारस्य लोपः वर्णनाशोऽत्र द्रष्टव्यः हिसि हिंसायां धातुः इदितो नुम् धातोः इत्यने
न अप्रत्ययः पूर्ववर्णोच्चारणस्थाने परवर्णोच्चारणं परवर्णोच्चारस्थाने पूर्ववर्णोच्चारणं कर्त
व्यं हस्य स्थाने सः सस्य स्थाने हः इत्यत्र सिंहे वर्णविपर्ययो द्रष्टव्यः मह्यामतिसयेन रौ
ति शब्दं करोतीति मयूरः अत्र मही पूर्वं अग्रे रु शब्दे धातोर्नाम्नि चेति डः प्रत्ययः टि
त्वात् टिलोपः अत्र ही स्थाने यू इति वर्णविकारः मयूरः इत्यत्र द्रष्टव्यः भ्रमत्सन् अ
तिसयेन रौति शब्दं करोतीति भ्रमरः अत्र भ्रमत् पूर्वं अग्रे रु शब्दे धातोर्नाम्नि चेति डः प्रत्य
यः अत्र वर्णनाशः नकारस्य लोपः स्वरहीनं परेण संयोज्यमिति विदि ॥ इति पंचसंधिटीका